

# ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФСКИ АНАЛИЗ НА КОЛОНИЗАЦИЯТА НА БРАЗИЛИЯ (1500-1825)

(Годишник на СУ, кн. 2 География, т. 101, 2010)

## УВОД

Бразилия притежава огромен пространствен, природоресурсен, демографски и икономически потенциал, играейки същевременно ролята на регионален лидер сред страните от Латинска Америка. Повече от три столетия тя е била най-обширната колония на Португалия, с най-голяма културно-политическа и социално-икономическа значимост в сравнение с другите португалски колонии. Във връзка с това Бразилия е най-голямата португалоезична и католическа държава в света.

Целта на настоящата статия от областта на политическата и историческата география е да се направи политико-географски анализ на колонизацията на Бразилия. Във връзка с така поставената цел са и основните задачи в изследването, касаещи процесите на откриване и усвояване (1500-1530), колонизиране (1530-1822) и независимост (1822-1825) на Бразилия. От своя страна историческото развитие на тази държава преминава през три основни периода: доколумбов (до края на XV в.), колониален (XVI – XIX в.), следколониален (от 20-те години на XIX в.). Обект на изследване се явява територията на Бразилия, а предмет – политическите процеси по време на колониалния период от развитието на страната (1500-1825). Самата политическа география в този смисъл може да бъде определена като наука за взаимодействието между пространството и политическите процеси. Темата за колониализма продължава да бъде актуална във връзка със задълбочаващия се процес на глобализация и конкретно взаимодействието между европейското и американското политическо пространство.

Великите географски открития представляват своеобразен увод на интензивната европейска колонизация, респ. разширяването на физическото пространство на Европа и превръщането ѝ в глобален геополитически и геоикономически лидер. Началото на този сложен процес на трансформация на европейския материален и духовен свят било положено от Португалия. Португалското кралство оформило своя териториален обхват още към края на XI в., а в средата на XIII в. успешно завършило Реконкистата, т.е. повторното овладяване на земите, които след 711 г. били владение на арабски племена (маври, бербери). През XIV в. Португалия била малка и изолирана от останалите европейски държави католическа страна, с бедно и преобладаващо селско население, в постоянни войни с Испания и раздирана от многобройни вътрешнополитически кризи. Единственият изход за излизане от това положение било организирането на активна отвъдморска търговия, което било подкрепено от краля, който се радвал на неограничена (абсолютна) политическа власт. Оформила се и класата на благородниците<sup>1</sup>, които били двигателят на колониалната експанзия. Една от големите фигури в началния етап от епохата на презморските инициативи бил Енрике Мореплавателя, който променил характера на португалските географски открития, превръщайки ги от непрестанна война с арабите в научноизследователска надпревара. През 1415 г. един голям военен отряд, предвождан от принц Енрике, завладял мароканската крепост Сеута, с което започнало изграждането на Португалската колониална империя. След като

---

<sup>1</sup> Хидалгуш

преминали нос Добра Надежда, в Далечния Изток португалците завладели най-стратегическите пунктове, през които можело да се навлезе в Индийския океан, елеминирайки по този начин арабите от търговията с подправки. Почти през целия XVI в. Португалия налагала търговски монопол над това огромно пространство, а Лисабон се превърнал в най-голямото европейско пристанище. Скоро след португалските каравели, в района на Мусонна Азия се появили холандските кораби-флейти, които на свой ред завладели източните пазари. Това довело до разпадането на отвъдморската империя на Португалия в Изтока, която имала действително твърде кратък живот. Едва към средата на XIX в. португалската администрация се заела с оформянето на свои колонии в Африка във време на голяма конкуренция от страна на други европейски държави. Практически тя първа проявила интерес към икономическите перспективи, които предлагал континентът, и била последната европейска метрополия дала независимост на бившите си колонии. След разпадането на морско-търговската система в Изтока португалците се ориентирали към богатата на ресурси Бразилия, която била португалско владение за повече от три века.

### ОТКРИВАНЕТО И УСВОЯВЯНЕТО (1500-1530)

Две години след като великият португалски мореплавател Вашку да Гама открил морски път към Индия, друг португалец, Педру Алвариш Кабрал, трябвало да се отправи по същия маршрут към пристанището на Каликут. На 8 март 1500 г. тринадесет каравели и 1500 души екипаж (от които 1000 военни), поверени на 33-годишния хидалгу, представлявали първата голяма търговска експедиция към Изтока, превозваща значително количество разменни стоки и войници, които евентуално трябвало да се сражават. Макар че по-голямата част от флота достигнала Индия, експедицията на Кабрал имала съвсем друг смисъл.

Следейки приблизително маршрута на Вашку да Гама, армадата достигнала острови Зелени нос, откъдето се отправила на запад, за да попадне на ветровете, благоприятстващи пресичането на южния Атлантис и заобикалянето на нос Добра Надежда. Този път обаче югозападният мусон не помогнал на Кабрал. Екваториално течение и силна буря отнесли корабите на запад към бреговете на непозната земя, цял един нов континент, който според някои версии вече бил достигнат от испанския мореплавател Пинсон.

На 22 април в далечината била забелязана суша, която моряците нарекли Монте Пашкуал, тъй като било Великден<sup>2</sup>. Два дни по-късно Кабрал и хората му намерили удобно за пристан място при Порту Сегуру<sup>3</sup>. Те останали тук две седмици, през което време разучили територията и установили контакти с местното население – индиански племена, занимаващи се с лов и събирателство<sup>4</sup>. На 2 май един от корабите се прибрал в Португалия, за да донесе изненадващата вест на краля, а другите продължили на югоизток към Южна Африка и оттам за Индия. Писарят на адмирал Кабрал, Перу Ваш ди Каминя, уведомял португалския крал за красотата и плодородието на новотритата земя, която португалците

---

<sup>2</sup> Великденската планина

<sup>3</sup> Сигурното пристанище

<sup>4</sup> Най-многобройни сред тях били тюпите (тупинампа)

смятали за остров. Наричали го по различен начин – “Нова Лузитания”<sup>5</sup>, “Островът на светия кръст”, “Земята на папагалите”<sup>6</sup>, а доста по-късно – Бразилия.

От Лисабон, Порту и Куимбра прииждали групи от хора, които в името на примамливата цел изоставяли родина и близки, за да се установят завинаги във фантастичната земя на “Ел Дураду”. Това били най-често западнали феодали, фалирвали търговци, корумпирани държавни служители, неуспели в кариерата военни, преситени от далечни пътувания мореплаватели, фаворити на краля и негови приближени, криминални престъпници, пуснати от затворите при условие, че ще се махнат завинаги от страната и ще се установят в новата колония...”<sup>7</sup>.

Дали действително откриването на Бразилия било случайно събитие, дело на природните стихии, или евентуално навигаторска грешка? Упоритото настояване на португалските представители в Турдесия като че ли отхвърля подобна наивна версия. Както е известно техните искания били демаркационната линия с Испания да бъде преместена с 370 левги на запад от Зелени нос, явно предполагайки за наличието на някаква суша по тези места<sup>8</sup>. Може следователно да се предположи, че е било възможно и други морски съдове, плаващи под португалски флаг, да са се отклонявали към южноамериканския бряг, благодарение посоката на атлантическите ветрове, но откриването им да е било пазено в тайна, за да се избегне пореден конфликт с Испания. Според друга хипотеза, бразилското крайбрежие било вече познато на Висенте Пинсон, който пристигнал тук няколко месеца по-рано.

Новината за откриването на Санта Круш развълнувала португалския крал Мануел I и на следващата година той организирил нова ескадра към бразилското крайбрежие, този път оглавявана от Гонсалу Куелю. Малко преди появата на брега, армадата достигнала няколко острова, които впоследствие били кръстени в чест на откривателя им – Фернанду ди Нуроня. През август 1501 г. мореплавателите акостирали при нос Сау Роки, откъдето се отправили на юг, към Залива на Все светии<sup>9</sup>, а на 1 януари 1502 г. пресекли и устието на Риу ди Жанейру. Един от корабите, начело с Нуроня, се прибрал обратно в Лисабон на 24 юни 1502 г., а други две каравели продължили с изследването на крайбрежието на юг, след което заминали към Сиера Леоне, за да се завърнат у дома на 6 септември 1502 г. Резултатът от плаването обаче разочаровал Короната – злато и сребро не били открити, нито порцелан или подправки, в новите земи изглежда имало единствено някакви странни дървета и екзотични птици.

Скоро след стъпването на Кабрал в Южна Америка били открити и опознати над 3600 км от крайбрежието. Основно богатство било червеното сандалово дърво pau-brasil, от което се получавало багрило. То било много търсена суровина, използвана в европейската текстилна промишленост и корабостроенето. Впоследствие pau-brasil изместил първоначалното наименование на страната – Terra De Vera Santa Cruz<sup>10</sup>. От 1502 г. търговията с каучуконосното дърво била поверена на Фернанду ди Нуроня, който се задължавал всяка година да строи флот от шест кораба, да проучва по 300 левги от брега и да

<sup>5</sup> Древното наименование на Португалия било Лузитания по името на племето лузитани

<sup>6</sup> В отчета си до крал Мануел, донесен от помощник-капитана Гашпар Лемуш, Кабрал подробно описвал колко голямо впечатление му направили многобройните папагали

<sup>7</sup> Йорданов, 1975, с.114

<sup>8</sup> Става въпрос за Турдесийският договор (1494), който поделил света на две сфери на влияние във връзка с колонизирането на непознати територии, приблизително по 40° з.д.; на запад от този меридиан бъдещите владения трябвало да бъдат испанска собственост, а на изток – португалска

<sup>9</sup> Баиа да Тодуш уш Сантуш

<sup>10</sup> Земя на истинския Свети кръст

открива фактории на най-подходящите за целта места. Скоро започнало и заселването на първите португалци по бразилското крайбрежие.

С течение на времето обаче започнали да пристигат и френски авантюристи, които също се стремели да се снабдят с ценното дърво и дори правели опити да завоюват брега. От Лисабон, за да спрат този неприятен процес, започнало изпращането на малки армади, които трябвало да бранят крайбрежието и собствените си интереси в района. През 1526 г. Криштувау Жакиш основал форт Ресифи в областта Пернамбуку, който бил атакуван от френски корсари. На помощ обаче се притекла ескадра от пет военни кораба, водена от Мартин Афонсу да Соуза, която нанесла поражение на французите. Въпреки перспективите, които предлагала Бразилия, португалският интерес бил насочен към Индийския океан.

Вероятно още доста години колонията в Южна Америка щяла да играе ролята на междинно пристанище по пътя на флотилиите към Индия, ако в империята на изток не се било случило нещо важно. През 1517 г. османските турци завладели Египет, което било предпоставка за конфронтация между султана и Португалия. След като завзела Сирия, Йемен, Багдад и Басра, Турската държава вече имала излаз на Червено море и Индийския океан. Така турците заели позиция, която могла да блокира португалските опити за овладяването на океана. Опорните пунктове в Ориента били много по-уязвими от Бразилия, която вече предлагала на Португалия повече богатства и сигурност.

#### ПОРТУГАЛСКА БРАЗИЛИЯ (1530-1822)

Системното колонизиране на Бразилия започнало официално през 1530 г. По това време португалците се разположили в приморската зона между 8° и 24° ю.ш. Главна причина за интензивната колонизация най-вероятно било наличието на едно непознато в цяла Европа растение (захарната тръстика), а конкретния повод – експедицията на Мартин да Соуза. Тогава бил основан град Сау Висенти, върху чийто блатисти терени били създадени захарни плантации и инсталирана първата мелница за захар. Отглеждането на тръстика било благоприятствано от влажния и горещ климат по тези места. Тук вече имало заселени португалци, като по идея на един от тях, Жуау Рималю, било основано село Пиратининга, което по-късно се превърнало в град Сау Паулу. Почти по същото време бил построен и Сантуш. Тръстиката се оказала много по-изгодна от *rau-brazil*, който бързо загубил значението си като основна износна суровина.

Различни социално-политически феномени определили завоевателския динамизъм на португалците, което довело до значително разширяване на колониалната територия. Колонизацията тръгнала от брега на запад до линията, очертана от Турдесия<sup>11</sup>, при което Бразилия действително наподобявала остров, отделен от останалата част на континента от Амазонка и реките, вливащи се в устието на Ла Плата. Контролирането на тези речни пътища било от решаващо значение за изграждането на колонията. На север португалските конкистадори се сблъскали с френски завоеватели в района около Кайен<sup>12</sup>, а на юг, където израснало Вицекралство Буенос Айрес – с испанците. Това определило португалската колонизация да продължи на запад, където имало необятни ненаселени земи, а по този начин се зародила идеята за достигане до брега на

---

<sup>11</sup> Според Турдесийската спогодба португалските владения в Южна Америка достигали Белен на север (близо до устието на река Амазонка) и Лагуна на юг (на брега при Санта Катарина)

<sup>12</sup> Част от френските владения в Карибско море, т.нар. Екваториална Франция

Тихия океан, което щяло да улесни връзките с Източната империя. Тези смели опити обаче били неуспешни, тъй като тихоокеанското крайбрежие на Южна Америка било испанско притежание.

През 1534 г. Дон Жуау III разделил Бразилия на наследствени капитанства, ръководени от дребни благородници. Капитаните трябвало да организират тяхното заселване и колонизиране. Някои от капитанериите (като Сау Висенти в южната част и Пернамбуку на север) процъфтявали. Именно Сау Висенти, а също и Белен, се превърнали в отправни точки за разширяване границите на колонията. На много други места обаче, поради решителния отпор на местното население, колонизацията била затруднявана и следователно собствениците нямали особена икономическа изгода. Въпреки някои неблагоприятия, към средата на XVI в. по брега вече имало близо двадесет португалски града, които извършвали търговия с дървен материал, захар, памук и тютюн.

Йорданов (1975) отбелязва, че португалският монарх разделил колонията на капитани, разположени от брега навътре, а командването поверил на някои от най-изявените конкистадори. Руският изследовател Магидович (1982) пише, че според краски указ от 1532 г., пространството между екватора и 28° ю.ш. било разделено на петнадесет феодални владения, с което били положени основите на системата *sismarias*. Тя действала до средата на XIX в., когато била премахната<sup>13</sup>.

Икономическото значение на Бразилия нараствало непрекъснато, което наложило създаването на поста главен губернатор. Първият бразилски губернатор, Туме де Соуза, тръгнал от Португалия през 1549 г. с близо хиляда заселници, сред които и няколко йезуитски свещенници. Между тях бил и Мануел да Нобрега, който разгърнал забележителна цивилизаторска дейност сред туземците. Местното население, според повечето оценки, вариало между 1 и 6 млн д. и отглеждало предимно маниока (касава)<sup>14</sup>. Като губернатор на Бразилия Соуза превърнал Сау Салвадор при залива Все Светии в столица на колонията и градът, който се намирал в центъра на усвоените от португалците земи, бързо се развил в стопанско отношение.

Португалските завоеватели трябвало да отбиват нашествията на други европейски съперници, които също искали да се доберат до бразилските богатства. През 1555 г. френски хугеноти окупирали залива Гуанабара, но бързо били прогонени. Няколко години по-късно на брега на този залив, в подножието на хълма Пау де Ашукар, били положени основите на Риу ди Жанейру. По същото време португалските йезуити се заселили в Сау Паулу.

Колонията започнала да става все по-уязвима след 1580 г., когато Португалия попаднала под испанско владичество<sup>15</sup>. Французите продължавали с опитите си да овладеят крайбрежието, създавайки колония в днешния щат Мараняу, но окончателно били прогонени през 1615 г. По този начин бил осигурен контрол върху устието на Амазонка. През 1624 г. холандски пирати завзели Баиа, но и те се задържали там твърде кратко. Скоро след това обаче успели да завладеят Пернамбуку и други седем капитанства. Холандското господство върху тези земи продължило до 1654 г., когато североизточното крайбрежие било отвоювано.

---

<sup>13</sup> *Sismarias* се основавала на едрата частна собственост, вследствие на което се появили латифундиите, като собственик на съответната територия бил само този, на когото кралят я е подарил

<sup>14</sup> Вид сладки картофи

<sup>15</sup> В периода 1580-1640 г. Португалия била под испанска власт, испански станали и нейните колонии, вкл. Бразилия

Въпреки геополитическите проблеми Португалска Бразилия навлизала в период на бурно икономическо развитие. Заселването на португалци, сред които и много евреи, бягащи от гоненията в Португалия, ставало все по-интензивно. По някои изчисления към 1583 г. в Бразилия имало над 25 000 “бели” емигранти. В същото време нараствали и количествата произведена захар, което било и благодарение снабвяването с голям брой роби, идващи от Гвинея<sup>16</sup>. Култивирането на тръстикова захар довело до развитие на плантационно стопанство с използването на робски труд. Робите-негри решили проблема с работната ръка, след като опитите на португалците да принудят индианското население да работи в плантациите и рафинериите били напълно безполезни. За целта била създадена фирма за търговия с роби, наречена “Casa dos Escravos”.

Пантев (1991) отбелязва, че през 1594 г. между португалските и испанските владения в Америка била прокарана гранична линия с дължина 1879 мили, като източната част се предоставяла за управление на Португалия, а западната – на Испания<sup>17</sup>. По този начин били поставени основите, които маркирали сухоземните граници на Бразилия.

В началото на XVII в. се случило нещо твърде важно, което променило геополитическото и геоикономическото положение на Бразилия – били открити златни залежи, а това довело до значително разширяване на колонията навътре към сушата. Важна роля за ускоряване процеса на колонизация изиграли браковете между португалците и местните индианки, като техни потомци били метисите и креолите.

След като португалските златотърсачи не намирали находища на злато в продължение на цял един век, изглеждало опитите им щели да си останат неуспешни. Но тъкмо тогава била открита богатата на златни залежи област Риу даш Веляш, простираща се към вътрешността на страната, на около четиристотин километра от брега<sup>18</sup>. Златото при това било на повърхността и можело да се извлича посредством най-примитивните за пречистване способности. Маршрутите, които португалците прокарали в търсене на бляскавия метал, били наречени *bandeirante* – крайно опасни речни пътища по Амазонка, Гуапоре, Парагвай и други реки. Сред най-известните *bandeirantes*<sup>19</sup>, бил Фернау Диаш Паиш-Леми, наречен “Кралят на изумрудите”. Прочул се също и Жуау Амару, който прокарал път по долината на река Сау Франсишку. Към 1726 г. град Гойаш, разположен на река Вермилю, благодарение дейността на Бартолумеу Буену да Силва, станал център на обширен златодобивен район. В блатистата равнина Пантанал, в опитите си за откриване на благородния метал, се прочули Мануел Кампуш Бикуду и синът му Антониу Пириш Кампуш. Злато било открито и от Пашкуал Мурейра Кабрал по долината на река Куяба, ляв приток на Парагвай.

Новината за откриването на злато в тази почти пустинна област привлякла много авантюристи от Португалия, както и от други европейски държави. Благодарение на “златната треска” възникнали градовете Ору Прету, Сабара, Мариана и Сау Жуау д`Ел Рей, които бързо просперирали. Проучванията продължили и злато било открито още в района на платото Мату Гросу и на други места. Скоро там възникнали някои градове и административни центрове, от които впоследствие произлезли две нови

---

<sup>16</sup> От XVI до XIX в., когато робството било отменено, били докарани над 3.5 млн чернокожи

<sup>17</sup> с.28

<sup>18</sup> Днес щат Минаш Жераиш

<sup>19</sup> Под това име се обединявали многобройни португалски авантюристи, изследователи и ловци на роби

капитанства, в резултат на което колонизаторите се установили върху много по-голяма територия, а икономическият център се преместил от крайбрежието към сушата.

Първите кораби, носещи ценната стока в Португалия, пристигнали в Лисабон през 1699 г. Товарът тежал 500 кг. В следващите години количеството постепенно се увеличавало и според някои оценки през 1720 г. достигнало най-високата си стойност – 25 000 кг. Няма точна статистика за това какво е било общото количество бразилско злато пристигнало в Португалия, но то варирало между 1000 и 3000 т. Вносът продължил половин столетие и достигнал до такива количества, че променил стойността на златото в Европа.

Златото превърнало Бразилия в най-голямата и икономически значима колония на Португалската империя. До откриването на златните залежи португалците едва ли са били повече от 30 000 д. С течение на времето обаче населението рязко се увеличило в югоизточните райони и постепенно, за сметка на североизтока, започнало да доминира в икономическите отношения. Като цяло селското стопанство западало за сметка на златодобива. Риу ди Жанейру било пристанището към което потекло златото от Минаш Жераиш и през 1763 г. градът станал столица на колонията, а губернаторите били наричани вицецрале, защото Бразилия вече била със статут на вицецралство. В захарните плантации и мините за злато имало над 2 млн чернокожи.

През 1730 г. били открити и по-късно разработени многобройни диамантени мини. Добивът на диаманти до края на века достигнал повече от два милиона карата, но и в този случай рязкото увеличаване на производството довело до понижаване цената на диамантите в Европа. Печалбата на Короната освен това винаги била много по-ниска отколкото тази от добиването на злато.

От икономическа гледна точка откриването на златото и диамантите довело до нов цикъл в стопанската еволюция на страната. Първият подобен период се свързвал с износа на pau-brasil и обхванал времето от 1500 до 1553 г., а вторият – с производството на захар между 1554 и 1694 г. Подобни етапи били свързани с предстоящото култивиране на кафе, какао и каучук. “Златният”, “захарният” и “кафееният” цикъл определили както периодите на съответния профилиран износ, така и обособяването на отделни региони, свързани с усвояването на ценните суровини.

На юг, в района на Ла Плата, приграничните проблеми с испанците започнали да се задълбочават. Във връзка с това договорът от Турдесия бил преразгледан, вследствие на което испанските и португалските дипломати подписали Мадридското споразумение (1750 г.). То потвърдило провала на португалските опити за овладяване естуара на Ла Плата и Мату Гросу – богат на полезни изкопаеми район. Мадридският договор имал обаче и друго, доста важно, значение. По време на преговорите Португалия била представена от Алешандру де Гушмау, който изготвил първата официална карта на Бразилия<sup>20</sup>. Опирайки се на принципа *uti possidetis*<sup>21</sup>, Гушмау успял да присъедини към бразилската територия почти всички земи, които *bandeirantes* били заграбили. Договорът от Мадрид бил най-важният документ при очертаването границите на Бразилия, с изключение на южната област.

Докато Португалия и Испания се надпреварвали в завоюването на южноамериканските пространства, йезуитски мисии в Парагвай и Горен Уругвай оформили истински анклав в земите,

<sup>20</sup> Названието и било “Карта на пределите на Бразилия, граничещи със земите на Испания в Южната Америка”

<sup>21</sup> Правото на земята е на онези, които я заемат (лат.)

контролирани от двете Корони. След изгонването им апетитът към тези територии бил доста голям и проблемът с окончателното оформяне на южната граница все още чакал своето адекватно решение.

Докато португалците губели позиции на Изток и търговията в Индийския океан постепенно западала, колонизацията в Южна Америка бързо напредвала. Ролята на Бразилия в рамките на колониалната империя нарастнала едва тогава, когато португалците загубили морския си монопол в Ориента. След проблемите, които имала през втората половина на XVI и през XVII в., Португалия получила нов прилив на колониална енергия – фортовете в Далечния Изток били почти напълно унищожени, но пък това довело до преоткриването на Бразилия; с огромните и запаси от дървесина и каучук, с богатството на захарна тръстика, кафе и какао, и с находищата на злато и диаманти. Всичко това я превърнало в най-богата и важна португалска колония.

Португалска Бразилия била твърде различна от империята в Азия. Разликата давала преди всичко тръстиката. Многобройните плантации за захар привързали португалците към земята и скоро те я възприели като своя втора родина. Това явление било непознато на изток, където португалските нашественици отивали с мисълта за бързо забогатяване и завръщане у дома. Бразилия вече не била считана за междинна спирка по пътя на армадите от Лисабон към Гоа и докато Източната империя се разпадала, териториалното разрастване в Южна Америка бързо напредвало. Успех имала и мисионерска дейност.

Не всичко в Западната Португалска империята обаче било наред. Тъкмо най-голямото богатство на Бразилия – златото, било причина за някои неблагоприятни явления. Разработването на златните мини се облагало с държавен данък. Държавата обаче много трудно могла да прибира дължимото, тъй като съществували много начини, по които да бъде избегнато плащането на данък, който в началото бил фиксиран на 1/5 от стойността на добития метал. Ето защо били възприети нови форми на облагане с цел да се гарантира събирането на данъци, но те били свързани с доста репресивни мерки. Това предизвикало негативното отношение на собствениците на мини и залегнало в основата на недоволството от португалското господство, което от “златния век” нататък непрекъснато растяло.

Периодът на най-голям приток на злато от Бразилия съвпаднал с управлението на Дон Жуау V (1706-1750). Оказало се обаче, че златото така и не довело до трайни положителни промени в икономически план, нито до чувствителни изменения в социалната структура и Португалия си останала непроменена. Според най-разпространените обяснения на този феномен виновен за разпиляването на бразилските богатства бил самият крал, който изхарчил почти всички постъпления в хазната от мините в Бразилия, за да поддържа луксозна придворна свита и да издигне кралския си престиж.

В страната постъпвало не повече от 20 % от бразилското злато. Към приходите от злато се добавяли и тези от захар, сандалово дърво, тютюн и от африканските роби, но по-голямата част от тях оставала в частни ръце.

Парите обаче не могат да решат какъвто и да било проблем ако не се включат в производство, но тъкмо това се случило през епохата на Жуау V. Тя се характеризирала с почти пълната липса на силно търговско съсловие, на предприемачи и на подготвени лица, които разпореждайки се с тези ресурси, да ги превърнат в инструмент за развитието на икономиката и за създаване на богатства. С други думи – първоначалното натрупване на капитал не било възможно поради липсата на влиятелна буржоазна класа.



Всъщност през XVIII в. в португалското общество не могла да се създаде елитна прослойка в нито една област – икономика, политика, култура или наука. Лисабон се превърнал в междинно пританище по пътя на ценните продукти към други развити в икономическо отношение райони на Европа, които впоследствие забогатели за сметка на Португалия. Благата пристигащи от Бразилия били широко консумирани от по-заможните португалци, но никога не влезли в процеса на производство. Всички фабрики и предприятия, свързани с вноса на колониални стоки, били създавани от чужденци, но като цяло те трудно успявали и повечето от тях бързо фалирали.

Към края на XVIII и началото на XIX в. във външнополитически план Португалия трябвало да решава доста сложни проблеми, възникнали най-вече в резултат на англо-испанското морско съперничество. Същевременно начело на Франция застанал Наполеон Бонапарт и скоро тя се превърнала в най-голямата сила на континента. Испания разбира се застанала на страната на Наполеонова Франция. След загубата на тринадесетте си колонии в Северна Америка Англия изживявала труден период. По това време конфликтът с Испания се свеждал до принадлежността на Гибралтар, който англичаните по всякакъв начин се опитвали да си възвърнат. В тази морска война португалските пристанища придобили първостепенна важност за английския кралски флот. Независимо от неутралитета на Португалия британските кораби се настанили в устието на Тежу, откъдето могли да атакуват френските и испанските ескадри.

През 1789 г. в Париж избухнала Френската революция. Португалия се опитала да поддържа неутралитет спрямо разпространението на новите идеи в резултат от революцията, опитвайки се да сключи троен съюз с Испания и Англия. Той щял да бъде изгоден за страната, тъй като трябвало да гарантира английска морска защита на Бразилия, а също и на сухоземната ѝ граница. За Португалия да влезе във война с Франция без подкрепата на Англия и Испания означавало реална опасност от загубата на Бразилия, пък и рискувала нашествие по суша от страна на своя съсед. В крайна сметка през 1793 г. Португалия сключила сепаративни договори и с двете страни – на 15 юли с Испания и на 26 септември с Англия.

Съвсем скоро обаче обстановката се променила и докато португалската армия защитавала планинския фронт в Пиринеите, представители на испанското правителство тайно договаряли с французите условията за сключване на мир. Португалия се оказала в деликатно положение. Започвала дипломатическа битка за мирно споразумение с Англия, Франция и Испания.

Франция настоявала Португалия да скъса отношенията си с Англия и да ѝ бъдат преотстъпени някои области в Северна Бразилия, граничещи с Френска Гвиана. За да приеме изискванията и Франция блокирала достъпа до португалските брегове и почти прекъснала морско-търговските връзки на страната, пленявайки много от корабите пътуващи до Индия и Бразилия. Освен Португалия Англия нямала друг съюзник в Европа и не можела да се лиши от португалското крайбрежие.

В 1801 г. между Франция и Испания бил подписан договор, който трябвало да накара португалския крал окончателно да излезе от съюза с Англия. Португалия поискала помощ от Британската монархия, но не я получила и се оказала съвсем сама пред заплахата, отправена ѝ от Наполеон. Много скоро между Испания и Португалия започнали военни действия и цялата област Алентежу<sup>22</sup> била окупирана от испански войски.

---

<sup>22</sup> Област в Южна Португалия

Португалските дипломати навреме решили да преговарят за мир. Пред опасността да загуби част от територията си за сметка на Испания кралят решил да затвори пристанищата си за английски кораби. Изострянето на отношенията с Англия обаче предполагало прекъсване на търговията с Бразилия, която била от голямо значение за Португалия. За кратко бил постигнат компромис, като страната запазила съюза си с Англия и мира с Франция, изплащайки и съответните репарации. С изключение на град Оливенса, който станал испанско притежание, територията на страната останала непроменена.

Но самата Португалия сякаш вече не била същата. Авторитетът на монархията се сривал и Дон Жуау съвсем не бил онази личност, която могла да възстанови кралското могъщество. Превес започнали да взимат профренски настроените среди, като в светлината на политическите теории от епохата абсолютната кралска власт вече се приемала като отживелица и символ на несправедливост. Франция се превръщала в могъща военна сила и сега да си на найна страна означавало да бъдеш на страната на победителя.

Морската битка от 1805 г. при нос Трафалгар, която противопоставила английския флот и обединената френско-испанска армада, завършила с британска победа. Португалия отново била поставена в много деликатна ситуация. Настанени в португалските пристанища, английските кораби блокирали връзките между Средиземно море и Атлантическия океан. Геополитическото равновесие между Португалия, Франция, Англия и Испания отново било застрашено.

Войната между Франция и Англия все повече придобивала икономически характер. През 1806 г. френското правителство обявило континентална блокада на Великобритания, забранявайки всякакви търговски връзки между нея и останалите европейски държави. Англия отговорила на тази френска заплаха, налагайки ограничения в търговията и корабоплаването на всички свои противници и съответно съюзници на Франция.

В тази напрегната обстановка и британци, и французи се нуждаели от португалските пристанища – Англия, за да налага спазването на континенталната блокада; Франция, за да блокира Британските острови. Португалия била изправена пред заплаха от окупирането и от испанската армия, била издадена и заповед да бъдат пленени всички търговски кораби, превозващи колониални стоки, произведени в английските манифактури, които се намирали в пристанищата на Нант, Антверпен, Байон, Шербур и Каан.

Френският ултиматум бил връчен в Париж на португалския посланик, граф да Ега, който го изпратил в Лисабон със следния коментар: “Португалия или трябва да затвори пристанищата си за англичаните или рискува да загуби за известно време своите колонии, или нашият господар принцът да предостави на Европа кралството си, спечелено и опазено... [от] нашите предци, и да създаде в Новия свят нова монархия, която дори и да се превърне в най-ухажваната империя, ще предизвика най-голямата от всички революции в общата политическа система”. Посланикът имал предвид установяването на кралския двор в Бразилия и последиците, които биха произтекли от този факт.<sup>23</sup>

Португалия се опитала да спечели време, но било ясно, че икономическата и зависимост от Бразилия не и позволявала да прояви каквото и да е колебание в позициите си. На 27 октомври 1807 г. във Фонтенбло било подписано тайно споразумение между представителите на Франция и Испания, което предвиждало подялбата на Португалия на три области. Северната част трябвало да се превърне в кралство Северна Лузитания със столица Порту, управлявано от внука на испанския крал Карлос IV, като

---

<sup>23</sup> Сарайва, с.270

обезщетение за отстъпването на областта Тоскана на Франция. Централна Португалия (Бейраш, Штремадура и Траз-уш-Монтиш) трябвало да остане под властта на френската администрация, а след възстановяването на мира в Европа тя можела да бъде върната на рода Браганса срещу размяна за Гибралтар, Тринидад и някои острови в Средиземно море, отнети от англичаните и към които Испания предявявала претенции. На юг Алентежу и Алгарви трябвало да образуват княжество под властта на испанския монарх, който щял да се титулува “Император на двете Америки”. Този план не влязъл в сила, но оправдал навлизането на френски войски в Испания. Блокирана от Франция и Испания по море и суша, Португалия не могла да се надява на помощ от страна на англичаните.

На 18 ноември 1807 г. френската армия преминала испано-португалската граница. Няколко дни по-късно новината за френската окупация достигнала до кралския двор в Лисабон. В тази сложна политическа обстановка било решено да се приложи предварително замисления и подкрепен от Англия план за прехвърлянето на кралското семейство в Бразилия. Спасителната идея за заминаването на краля в Америка всъщност не била нещо ново и постоянно присъствала като възможност при подобни ситуации, но към началото на XIX в. изглеждало, че няма по-добро решение.

Петнадесет военни кораба – най-важната част от португалската армада, вече се намирили на разположение в пристанището на Белей с цел отпътуването на кралското семейство. Освен тях флотилията включвала още няколко фрегати и около двадесет търговски кораба, натоварени с желаещи да търсят щастието си в Бразилия. Все по-интензивното преселение на португалци станало факт. То продължило известно време, като близо две хиляди души се отправили към английските пристанища и оттам отпътували за Южна Америка.

Емигрирали над 15 000 португалци – все пак една незначителна част от населението. Но в действителност те представлявали може би най-важните елементи в португалското общество. Всъщност към бразилския бряг се отправили всички онези, които смятали обитаването на кралския двор за основна характеристика на общественото си положение. В Португалия останали тези, които нямали средства за подобно скъпоструващо пътуване, а това била огромна част от населението. Не заминали и военните, инструкциите спрямо които не позволявали отплаването им, както и профренски настроените португалци, които виждали във френското влияние в страната положителен фактор за модернизирание на националните политически структури.

Първата португалска армада към Бразилия отплавала от Лисабон на 29 ноември 1807 г. В нея бил и корабът, превозващ принцът-регент на Португалия, който пристигнал в пристанището на град Салвадор на 22 януари 1808 г. Риу ди Жанейру станал седалище на кралския двор и португалското правителство от 7 март 1808 г. до революцията през 1820 г. Новото правителство поело управлението на държавните дела в страната и по този начин фактически се осъществило политическото отделяне на Бразилия от Португалия. В периода до революцията Бразилия получила свобода и по отношение на външнотърговските си връзки с всички държави, които били в мирни отношения с метрополията. Отменени били много от законите, предоставящи привилегии на португалската търговия и корабоплаване за сметка на други европейски държави, с което на практика колонията получила икономическа автономия.

Всичко това довело до бурното стопанско развитие на Бразилия. Господстващата позиция на Португалия започнала да се разклаща за сметка най-вече на английското влияние, особено след 1810 г.,

когато между Великобритания и португалския крал бил сключен договор, който осигурявал преференции на британците в търговските отношения с Бразилия<sup>24</sup>. Английските стоки били облагани с данък, представляващ 15 % върху стойността им, докато за другите държави той се равнявал на 20 %. Вносът от Португалия бил 16 %, което не било кой знае каква разлика, но предизвикало възмущението на португалските търговци, в резултат на което през 1818 г. данъчната тежест върху португалските и английските стоки се изравнила.

Виенският конгрес (1815), свикан от великите сили победили във войната Наполеонова Франция, трябвало да създаде една нова Европа, очертавайки границите между отделните държави. Португалското правителство в Риу ди Жанейру трудно издействало да изпрати свои представители на конгреса. Според инструкциите от Риу на португалските делегати се препоръчвало да се съобразяват със становището на британските дипломати и като цяло да следват линия близка до Англия. Това било добро решение за запазване на независимостта и териториалната цялост на Португалската империя. На конгреса било решено и нещо доста важно, което било в основата на бразилската независимост – робството и търговията с роби били забранени на север от екватора.

През 1815 г. конкретно трябвало да се реши също твърде деликатния проблем за Бразилия. Френско-португалските конфликти за отвъдморските притежания се свеждали до спорната област Гвинея<sup>25</sup>. Въпросът с уточняването на границите, по който френското и португалското правителство били на различни позиции, бил решен в полза на Португалия. След като била открита от испанците в самия край на XV в., от началото на XVII в. областта, за която спорели Португалия, Франция, Нидерландия и Великобритания, станала френска колония, каквото практически е и днес<sup>26</sup>.

Испания спорела за принадлежността на Монтевидеу, завзет от португалски войски. Тази област била първоначално открита от испански мореплаватели през 1515 г. и наречена Източен бряг, като в средата на XVIII в. Испания наложила властта си, побеждавайки португалците, които също претендирали за тези земи. По-късно територията, наречена вече Сисплатина, била присъединена към вицекралство Ла Плата. Заради териториалните неуредици относно Монтевидеу португалците се опитали да търсят решение по въпроса за град Оливенса, изгубен по време на кампанията от 1801 г. и последвалия договор от Бадахос. Португалските представители поставили условие, че ще върнат Монтевидеу ако получат обратно Оливенса. След тежки преговори решение относно тези територии не било взето. Португалия обаче продължавала да настоява в опитите си за отнемането ѝ от испанската Корона и към 1816 г. успяла да я присъедини към Бразилия<sup>27</sup>.

С декрет от 15 декември 1815 г. Бразилия била обявена за монархия, обединена с Португалия<sup>28</sup>, с цел образуването на общ държавно-политически организъм. По този начин Бразилия се превръщала в кралство, в което трябвало да се намира постоянното седалище на португалския монарх, докато в Лисабон тронът щял да бъде заеман от принца-престолонаследник. Този проект, предложен от французина Талебран, бил приет без колебание – имало фойерверки и тържествени литургии, прието било и ново знаме.

---

<sup>24</sup> Метуенски акт

<sup>25</sup> Наречена по същия начин като едноименния район в Африка, откъдето били внасяни роби

<sup>26</sup> Френска Гвиана официално е със статут на френски задморски регион

<sup>27</sup> Проблемът със Сисплатина бил решен през 1828 г., когато провинцията била трансформирана в днешен Уругвай, като буферна държава между Аржентина и Бразилия

<sup>28</sup> Обединено кралство Португалия, Бразилия и Алгарви

## НЕЗАВИСИМОСТТА (1822-1825)

Конфликтът с Испания за спорната област Монтевидеу обаче продължавал с пълна сила, което предизвикало дипломатическата намеса на Свещения съюз (Австрия, Русия, Прусия, Франция и Англия). Същевременно в самата Португалия все повече португалци се оплаквали от управлението на англичаните. Кралството се превръщало в бюрократизирана страна с изостанала икономика, в политическа стагнация, без държавен глава и мизерстващ народ. В началото на XIX в. опасността от анархия ставала все по-голяма.

Тези събития довели Португалия на прага на революцията, която започнала в Порту на 24 август 1820 г., а на 15 септември достигнала и столицата, в резултат на което през следващата година било организирано първото либерално правителство, призвано да извади страната от кризата. То създадо и нова конституция, приета окончателно на 23 септември 1822 г.

Революционните действия, които пламнали в страната, обхванали всички нейни отвъдморски територии, но най-силен ефект имали в Бразилия, където пристигащите от Лисабон новини за държавния преврат от 1820 г. предизвикали голямо въодушевление сред либералните среди, посветли се на идеала за независимост. Всъщност стремежа към национален суверинитет нямал тази сила като в Северна Америка или испанските колонии в Латинска Америка, тъй като Бразилия практически не се намирала в положение на зависимост.

Самата революция целяща да отдели Бразилия от Португалия започнала от столицата. След като поело ръководството на сепаратистките движения, правителството в Риу ди Жанейру постановило връщането на Дон Педру в Португалия. Това била първата стъпка по пътя към създаване на независими от метрополията бразилски Кортеси.

Вследствие на либералната революция принц Педру поел ролята на лидер на новите идеи. На 7 март кралски декрет оповестил завръщането на португалския крал в Лисабон, като подготовката за отпътуването била извършена в доста неспокойна обстановка. Когато все пак на 25 април Жуау VI се завърнал у дома, начело на Бразилия застанал именно Дон Педру – неговия първороден син.

Отношенията между Бразилия и Португалия на свиканите в Лисабон във връзка с бразилския въпрос Кортеси се обтегли. На политическата сцена сега изпъквали личните достойнства на принца. В Лисабонския парламент не могли да постигнат решение за бъдещето на Бразилия – дали тя да се превърне в независима държава или да продължи съществуването си заедно с Португалия в едно обединено Кралство. Бразилските Кортеси помолили принца да не заминава за Португалия, където трябвало да се реши съдбата на Бразилия. Принцът се съгласил, произнасяйки една ключова фраза, която имала огромно значение за бъдещето: “Кажете на народа, че оставам”<sup>29</sup>.

Оттук нататък процесът за постигане на независимост бил ускорен. Изпратената от Португалия ескадра, която трябвало да накара населението да се подчини на декретите на Конгреса, била посрещната от Дон Педру сякаш е вражеска войска – той пленил корабите или им забранил да дебаркират в пристанищата. Под обстрела на оръдията, португалската армада се завърнала в Лисабон. Разделението на двете кралства вече било неоспорим факт.

---

<sup>29</sup> Цит. по Сарайва, с.323

На 7 септември 1822 г. Дон Педру станал първият крал на независима Бразилия. “Вече сме отделени от Португалия”, казал той, след което символично стъпнал португалския флаг. Последвало официалното му провъзгласяване за император на 12 октомври същата година. От този момент нататък Бразилия вече не била част от Португалското кралство – Португалска Бразилия приключила съществуването си.

Всъщност мнозинството от португалските управници, както и самият крал, не приели отделянето на Бразилия нито като положителен факт, нито като окончателно решение. Те продължавали да гледат на нея като на най-близката си отвъдморска територия в разпадащата се колониална империя. Носталгичните чувства по загубата и били все още силни и дълбоки, но политическата реалност вече била съвсем различна. Великобритания нямала интерес от запазването на една обща португалско-бразилска държавност, поради което подкрепила бразилското правителство по пътя му към реалната държавно-административна независимост от Лисабон. След тригодишни колебания Португалия била изправена пред свършен факт и на 29 август 1825 г. се принудила да признае независимостта на новата държава.

Шевалие (2002) отбелязва, че по време на своето управление принцът-регент Дон Педру I<sup>30</sup> бил просветен и авторитарен монарх, проявяващ се също така като краен либерал. През 1831 г., вследствие народното недоволство, той бил принуден да абдикира в полза на малолетния си син – Педру II, който управлява страната до падането на монархията през 1889 г., когато светът научил с учудване за свалянето на втория бразилски император, дело на военните, републиканците и позитивистите в страната. Старият режим изглежда преминал своя зенит и на прага на модерната епоха някогашната португалска колония приела нова форма на управление, превръщайки се във федеративна република, като старите провинции се трансформирали в щати<sup>31</sup>. Но това вече била една друга история, която в много по-малка степен се свързвала с португалската. Португалско-бразилската единичност оставала в миналото, на картата на Латинска Америка сега Бразилия изглеждала твърде голяма, а значителният природоресурсен, демографски и икономически потенциал, в съчетание с политическата и независимост и характеристиките на географското и пространство, били важен фактор за нейното бурно социално-икономическо развитие.

Извоюването на бразилската независимост естествено не бил изолиран процес – влияние оказали Американската и Френската революция. Бразилия станала свободна държава в хода на политически процеси, обхванали целия латиноамерикански регион, който между XVI и XIX в. бил под властта на Испания и Португалия. Нейните сухоземни граници в общи линии били очертани там, където някога се сблъскали от една страна португалските, а от друга – испанските, френските и холандските геополитически интереси. Разпадането на колониалната система на Испания довело до обособяването на над двадесет независими субекта, които си съперничали в различна степен, докато Западната Португалска империя запазила своята цялост под формата на една държава, която през 1822 г. се превърнала в петата най-голяма страна в света, покривайки 2/3 от площта на Южна Америка. Подобно запазване на националната цялост върху такова огромно пространство е геополитически феномен, който заслужава внимание.

Постепенно, след като се установили в Бразилия, португалците се придвижили с 2800 км на запад от линията, която договорът от Турдесия позволявал. Напредвайки по Амазонка и притоците ѝ, които

<sup>30</sup> Педру де Алкантара де Браганса е Бурбон

<sup>31</sup> Официалното наименование на страната е Бразилски съединени щати

несъмнено благоприятствали експанзията навътре към сушата, те стигнали до подножието на Андите и практически утроили първоначално отредената им територия. Испанската империя била по-обширна, но пространството, което тя притежавала било доста нехомогенно в орографско отношение – дългите ивици планински земи не допринесли за запазване на единството. Освен това Испанска Америка била разделена на вицекралства и генерални губернии, докато политиката на Португалия в Бразилия била далеч по-централизирана. През XIX в. испанските задморски провинции в Латинска Америка обявили независимостта си поотделно, а така проявявали своите несходства. Бразилия постигнала свободата си по различен начин – постепенно и организирано. Отделните ѝ щати, някогашните португалски капитанства, били по-обширни от най-големите европейски държави. Спрямо метрополията Бразилия била над 90 пъти по-голяма от нея (фиг.1). Бившата колония станала кралство, а кралството – империя, без дълги граждански войни, кървави революции и внезапни обрати, така характерни за бившите испански колонии. Решаващо за единството на Бразилия се оказало и заминаването на португалския монарх за Риу ди Жанейру, с което била създадена държава от европейски тип и се поставили политическите основи на бразилската нация. Особено плодотворен бил периода на Втората империя (1849-1889 г.), който осигурил на Бразилия политически ред и стопански просперитет, непознат за останалите държави от региона.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Португалска Бразилия съществувала в периода 1500-1825 г., маркиран от откриването и първоначалното усвояване на крабрежието ѝ и признаването на нейната независимост. Конкретно, колонизацията на страната, т.е. превръщането на Бразилия в португалска колония, започнала през 1530 г. и приключила към 1822 г.

Бразилия придобила водещо значение в рамките на Португалската колониална империя след загубата на търговския монопол в Изтока. В търсенето на злато и скъпоценности португалските първооткриватели внесли в Европа дървото pau-brazil, което намерило приложение във фландрийското текстилно производство. Култивирането на захарна тростника означавало развитие на плантационно аграрно стопанство с използване на роби, като отглеждането на кафе, какао и захар накарало португалците да припознаят Бразилия като своя втора родина. Откриването на златни залежи и диаманти довело до значително разширяване на територията към вътрешността. Икономическите изгоди, които предлагала португалската колония, накарала други европейски морски сили (Франция, Англия, Нидерландия, Испания) да се опитат да неутрализират португалското влияние в Южна Америка, но като цяло те били неуспешни. Бразилските богатства обаче не се превърнали в ресурс за развитие на стопанството в Португалия, най-вече заради липсата на влиятелно търговско съсловие, което да ги използва в процеса на производство. Тъкмо защото притежавала тази огромна и перспективна колония, Португалия станала обект на военна интервенция от страна на Наполеонова Франция, поради което се опитвала да води политика, насочена преди всичко към запазването на Бразилия. Виенският конгрес не могъл да реши категорично съдбата на колонията и се наложило правото на самоопределение. Ключова роля в този момент изиграл принцът-престолонаследник Педру, който положил основите на бъдещата независима държава. Загубата на

Бразилия накарала португалците да обърнат внимание на африканските владения от колониалната си империята, която скоро щяла напълно да се разпадне.

След края на колониалния период Бразилия била монархия, а от 1889 г. – федеративна република с централно географско положение в района, която граничи с почти всички южноамерикански държави. Колониално наследени останали езикът<sup>32</sup>, религията, архитектурата, културата и манталитетът на португалските заселници. Същевременно големият брой роби, които те довели от Гвинея, разнообразил расовия състав на населението<sup>33</sup>. Португалското влияние довело и до чувствителните регионални различия в страната, като водеща социално-икономическа роля играе крайбрежието и по-точно Югоизточна Бразилия<sup>34</sup>, докато вътрешността и особено района на Амазонската низина са твърде слабо усвоени и с незначителен стопански потенциал<sup>35</sup>.

Можем да обобщим, че в Бразилия, както и в бившите африкански и азиатски колонии на Португалия, моделът на колонизация, който бил подобен на испанския късносредновековен метод на завладяване, не могъл да стимулира социално-икономическото и развитие. Водената от португалските крале външна политика обаче насърчавала колониалните придобивки, респ. завземането и разширяването на отвъдморската територия конкретно в Америка, което пък било за сметка на Испанската колониална империя. Така се появила огромна по размерите си държава, имаща потенциала да се превърне в един от глобалните геополитически играчи в съвременното. След загубата на Бразилия Португалия продължила да осъществява активни външноикономически и културно-политически връзки с бившата си колония. Икономическото издигане на Бразилия и нарастването на политическия и престиж в този смисъл вероятно би означавал и възход за самата Португалия.

---

<sup>32</sup> Бразилският португалски (лингва жерал) се различава от оригиналния португалски, тъй като има много заемки от местните индиански и африкански езици

<sup>33</sup> Най-голям дял чернокожо население има в североизточната част на страната

<sup>34</sup> Югоизточния район (11 % от площта и 43 % от населението) включва щатите Риу ди Жанейру, Сау Паулу, Минаш Жераиш и Ешпириту Санту и е единствен с промишлено-аграрна структура на стопанството

<sup>35</sup> Във връзка със смекчаването на регионалните различия през 1960 г. за столица е избран град Бразилия – център на огромен слабообразит икономически район.